RELAŢIILE MOLDO-POLONE DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ŞTEFĂNIŢĂ VODĂ (1517-1527) ÎN ISTORIOGRAFIA POLONEZĂ CONTEMPORANĂ

CZU: 94(478:438)"15":930.1(438)

Ion CHEPTENE

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

MOLDO-POLISH RELATIONS DURING THE REIGN OF STEFANITA VODA (1517-1527) IN CONTEMPORARY POLISH HISTORIOGRAPHY

The relations between the Principality of Moldavia and the Kingdom of Poland within the chronological limits 1517-1527 are marked by bilateral political problems. The territorial issue and the evolution of the international political framework in South-Eastern Europe caused, after a short period of friendship, the deterioration of Moldovan-Polish political relations. Polish historians who showed a keen interest in analyzing the activity of prominent figures who influenced bilateral political relations have long avoided paying attention to Stefanita voda, his role being partially overshadowed by other Moldovan lords who captured the attention of Polish historiography. That aspect is due to the lack in the Polish historical environment of a comprehensive approach to Moldovan-Polish political relations. Lately, the personality of the lord has re-entered the attention of Polish historiography through the historian Patryk Koziel. This communication tends to determine the way in which Polish historians appreciate and treat the personality of the Moldavian lord, his Polish policy, and his role for the political evolution of Southeast Europe in the first half of the sixteenth century.

Keywords: *Polish historiography, Kingdom of Poland, Principality of Moldavia, matrimonial alliance, boyar uprising, Moldovan-Polish relations.*

Relaţiile dintre Ţara Moldovei şi Regatul Poloniei în perioada domniei lui Ştefăniţă vodă reprezintă un răstimp de tensionare politică generată de reapariţia problemelor teritoriale, matrimoniale, cât şi evoluţiilor „negative" politice internaţionale în sud-estul Europei. Istoricii polonezi manifestă un interes, trebuie să recunoaştem, minim asupra dezvoltării relaţiilor bilaterale în secolul XVI. Adesea, istoricii tind să se orienteze spre unele aspecte fixe, evitând o abordare exhaustivă a relaţiilor politice moldo-polone. Examinarea istoriografiei poloneze permite să evidenţiem zonele de interes şi modalitatea cum interpretează istoricii polonezi relaţiile bilaterale în limita cronologică 1517-1527, perioada domniei lui Ştefăniţă vodă.

Lucrarea de referinţă în acest sens *Awantury Moldawskie* [1, p.74] a fost publicată de istoricul polonez Zd. Spieralski în anul 1967, care reflecta istoria relaţiilor bilaterale prin prisma unei poziţii naţionale pro-polone. Informaţii privind dinamica relaţiilor politice se întâlnesc şi în lucrarea de sinteză a *Istoriei României* care a apărut în anul 1970 şi a fost republicată în a doua ediţie în 1986 de Juliusz Demel [2, p.142-144]. Analiza publicaţiilor istorice cu referinţă la dinamica relaţiilor moldo-polone permite să stabilim câteva tendinţe de bază ce se afirmă în istoriografia poloneză. Cel mai important moment este lipsa unei continuităţi în studiul relaţiilor respective. Sunt supuse analizei selective subiectele începând cu problema Pocuţiei până la domnia lui Ieremia Movilă şi relaţiile lui multilaterale cu Zaimoiski. În mare parte, alte perioade şi probleme au rămas necercetate în istoriografia poloneză.

Perioada domniei lui Ştefăniţă vodă oarecum s-a aflat în umbra acestui interes ştiinţific. Istoricii care tradiţional au manifestat respectivul interes faţă de relaţiile moldo-polone Ilona Czamanska, Kateryna Nemczyk, Dariusz Milewski, Marek Plewczynski, Barthosz Sutkiewicz au evitat subiectul relaţiilor politice moldo-polone în cadrul cronologic vizat. Unicul istoric care a manifestat interes a fost amintitul Spieralski, aceasta evident dacă luăm în ghilimele publicaţia din sec. al XIX-lea a lui A. Jablonowski „Sprawy woloskie za Jagiellonow".

Înteresul faţă de Ştefăniţă vodă a crescut pe fundalul manifestării atenţiei din partea istoricilor poloni asupra activităţii Regatului Poloniei în secolul XVI pe perimetrul politicii sudice la Marea Neagră. Ţara Moldovei prezintă interes drept acea zonă de acces spre Marea Neagră şi totodată ca zonă tampon contra otomanilor. Dar la Spieralski analiza politicii lui Ştefăniţă şi relaţiile cu Polonia este axată pe descrierea şi aprecierea respectivului domn drept un „infantil politic" care a mers la înrăutăţirea relaţiilor cu regele Sigismund I (1506-1548) din cauza refuzului primit de a încheia o alianţă matrimonială şi din dorinţa, remarca Spieralski, de a imita, în sens politic, pe predecesorul său Ştefan cel Mare (1457-1504). Ţinem să evidenţiem că majoritatea istoricilor polonezi, încercând să analizeze evoluţiile relaţiilor bilaterale din această perioadă, apelează foarte des la clişee ca: domni infantili, impulsivi politic, neechilibraţi politic, conducători care nu au putut să se orienteze în noua realitate politică internaţională creată în secolul XVI. Ştefăniţă, în acest sens, s-a situat pe poziţii de frunte, chiar şi în ciuda faptului că publicaţii ce ar reflecta activitatea acestuia şi politica promovată faţă de Polonia nu sunt atât de multe. Faptul dat, credem s-a datorat vârstei juvenile a domnului moldovean, în funcţie de care s-au făcut anumite interpretări. Autorul stabileşte că boierii din Moldova erau acei care în realitate promovau politica faţă de Polonia, şi nu tânărul domn.

Atenţia asupra domnului din partea istoriografiei polone a reapărut printr-o publicaţie din 2017 a lui Patryk Koziel „Stefan IV Mlody nieznana karta z dziejow relacji Polsko-Moldowskich XVI wiecu", la respectiva vreau să mă opresc în detaliu ca fiind cea mai recentă publicaţie.

Patryk Koziel, pe criteriu cronologic, în funcţie de evoluţia relaţiilor bilaterale, împarte perioada domniei lui Ştefăniţă în două etape: 1517-1522 şi 1522-1527. Prima

etapă e analizată prin prisma prieteniei bilaterale şi a orientării propoloneze a domnului, ghidat de Luca Arbore care a sprijinit ideea încheierii unei convenţii pe 7 august 1519, drept rezultat al soliei lui Luca Cârjă la regele polon [3, p.277-280], iar a doua etapă e marcată, conform istoricului, prin tensionarea relaţiilor bilaterale, ca rezultat al incapacităţii lui Ştefăniţă de a percepe real contextul politic creat, cât şi lipsa percepperii binevoirii coroanei poloneze faţă de Ţara Moldovei. În ciuda faptului că autorul remarcă implicarea magnaţilor polonezi în răscoala boierească, concluziile sale sunt acceptabile şi totodată discutabile. Autorul remarcă că refugiul acordat boierilor fugari (cazul boierilor Isaac şi Bârlan) era o încălcare directă a convenţiei încheiate [4, p.111]. Totodată, se afirmă că „Evadările boierilor nu ar putea fi totuşi un motiv pentru a rupe cooperarea polono-moldovenească" [4, p.112], avertismentele domnului despre otomani venind în continuare la curtea regală. Cu toate acestea, o chestiune e neacceptabilă, şi anume, plasarea accentului din partea autorului asupra „caracterului crud şi violent al noului domn", marcat inclusiv prin exprimarea nemulţumirii regelui faţă de sprijinul acestor boieri, odată ce în Polonia se forma partida boierească ce miza pe aducerea la tron a lui Petru Rareş, reacţia pare a fi una potrivită din perspectiva domnului moldovean.

Perpetuarea respectivelor relaţii apropiate în prima perioadă, Koziel le vede în faptul că în timpul regenţei, boierii erau cei care guvernau şi influenţau asupra domnului. Istoricul marchează drept o binevoire a regelui faţă de Moldova prin două momente: acordarea unui detaşament militar de 3.000 de soldaţi pentru lupta cu tătarii la Stefăneşti în 1518, cât şi prin activitatea comisiei de hotar, din partea Poloniei reprezentant fiind neamul Chodeccy care încearca să reglementeze problemele teritoriale. Un moment care a fost omis sau, mai bine zis voalat, sunt relaţiile întregului neam Chodeccy faţă de Moldova, or, cunoaştem că în disputa pentru Pocuţia, Chodeccy au fost „în primul rând al disputei", ei au eşuat încheierea alianţei matrimoniale a lui Bogdan vodă, ei au promovat la Seimul din Piotrkow rezolvarea militară a problemei şi tot Chideccy au primit lovitura în timpul campaniei din 1509, când li s-au ars moşiile şi coborât clopotele, gest simbolic pentru a-i umili [5]. Astfel, cel puţin sunt îndoielnice reflecţiile autorului despre binevoire politică, din moment ce se admite ostilitatea din partea neamului Chodeccy. Voalarea anumitor detalii este evidentă odată ce o preocupare a istoricului a fost contrapunerea personalităţilor domnului Ştefăniţă cu Luca Arbore, unul politic infantil, altul politic echilibrat care „...a susţinut o politică prudentă bazată pe cooperarea cu Polonia pentru a menţine cea mai largă independenţă posibilă a Moldovei".

Tensionarea reciprocă a relaţiilor istoricul o plasează în perimetrul a două momente: fuga în contextul complotului din 1523, a boierilor în Polonia, ceea ce a sugerat domnului ideea că coroana polonă îl sprijină pe Petru Rareş şi refuzul regelui Sigismund de a oferi garanţii Moldovei de ajutor contra otomanilor prin încheierea alianţei matrimoniale cu Katerina, fiica nelegitimă a regelui şi acceptarea astfel a lui Ştefăniţă în cercul nobilimii polone. Deşi autorul menţionează solia lui Cârjă trimisă de „prietenul Poloniei" Luca Arbore pentru reglementarea problemei, istoricul evită

să argumenteze refuzul polonez, făcându-se doar remarca că domnul s-a înfuriat pe Arbore şi Cârjă pentru că negocierile nu au fost sancţionate de el [4, p.113-114]. În această ordine de idei, calificarea şi aprecierea istoricului capătă o nuanţă de părtinire istoriografică, mai cu seamă că la acel moment domnul era de ceva timp în vârsta majoratului, or, respectivele aspecte erau bine reglementate în, spunem aşa, sistemul politic-administrativ din Ţara Moldovei.

Se evită încercarea de a stabili contextul revoltei şi implicarea Poloniei, odată ce mulţi boieri ca postelnicul Cozma Şarpe, unul din lideri, au fugit în Polonia. Un alt exemplu care ne permite să observăm eschivarea istoricului de a evidenţia rolul polonez în aceste evoluţii politice este evenimentul judecării lui Arbore. Cauza conflictului lui Ştefăniţă cu fostul regent din punctul de vedere al lui Koziel trebuia să fie o privire diferită asupra problemelor statului. Istoricul menţionează că Luca Arbore a susţinut o politică prudentă bazată pe cooperarea cu Polonia pentru a menţine cea mai largă independenţă posibilă a Moldovei. Pe de altă parte, domnul Ştefăniţă, condus de caracterul său impetuos, impulsiv, nu putea judeca în mod realist poziţia în care s-a aflat ţara sa [4, p. 114]. Această apreciere vine să fie completată de informaţia precum că domnul cunoştea de sprijinul acordat de magnaţii Chodeccy opoziţiei boiereşti. Maniera de a trata relaţiile bilaterale este şi mai evidentă odată ce autorul cataloghează solia Episcopului Cameniţei, Wawrzyniec Międzyleski şi a Castelanului din Lvov, Jerzy Krupski la domn pentru medierea relaţiilor cu boierii din Polonia, drept o tentativă a regelui polonez de a stabiliza Ţara Moldovei pe care o dorea sigură şi puternică, ceea ce pare o intepretare lacunară odată ce se menţionează despre existenţa unei scrisori a boierimii moldovene la rege cu jaloba şi rugămintea de a ajuta la înlăturarea lui Ştefăniţă, scrisoare discutată la Seimul General de la Piotrkow, unde doar Nobilimea din Polonia Mică a luat o poziţie negativă în privinţa acestor planuri, ceea ce a oprit pe Sigismund cel Bătrân, şi Ştefăniţă cu siguranţă ştia despre aceste discuţii.

Concluziile finale ale autorului sunt echilibrate, căci analizând eşecul apropierii politice reciproce în perioada 1517-1527 admite greşeli din partea ambelor părţi, dar ţine istoricul de a accentua factorul imprevizibilităţii lui Ştefan al IV-lea, care, pasionat de realizările tatălui şi bunicului său, nu a evaluat pe deplin posibilităţile propriului stat Ţara Moldovei.

Aşadar, relaţiile bilaterale dintre Ţara Moldovei şi Regatul Poloniei în limitele cronologice vizate a prezentat interes minim pentru istoriografia poloneză contemporană şi s-a încadrat în perimetrul a câtorva subiecte:

1. Perpetuarea problemelor de hotar în jurul Pocuţiei.
2. Politica neechilibrată a domniei care neglija poziţia benefică propoloneză a lui Arbore.
3. Imprevizibilitatea domniei ca un partener politic viabil coroanei.

Scrierile istoricilor polonezi, în tratarea relaţiilor bilaterale, deraiază uneori spre aprecieri care conturează o poziţie părtinitoare filopoloneză. Totodată, este evitată o analiză exhaustivă a contextului, asistăm la prezentarea doar a contextului politic polonez, lacunar rămânând prezentarea poziţiei moldovene şi în speţă a motivaţiei

domnului, or, relațiile politice bilaterale implică interacțiunea a două părți. De asemenea, poate fi observată cu ușurință perpetuarea unor aprecieri istoriografice în lucrările respective drept o continuitate a celor din sec. al XIX-lea şi sec. al XX-lea. Odată nominalizate de Zd. Spieralski în lucrarea sa *Awantury moldawskie*, interpretările asupra evoluției relațiilor bilaterale, inclusiv în perioada 1517-1527, nu ies din paradigma istorică impusă de acest reputat cercetător. Aceasta, credem, se datorează în mare parte lipsei unei comunicări istoriografice viabile. Lucrul este evident din moment ce lucrările româneşti utilizate de istoricii poloni adesea se limitează doar la A. Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan, A. Lepădatu ş.a.. Lichidarea acestui lapsus ține, credem, de misiunea viitoarelor cooperări ştiințifice româno-polone ce ar viza istoria sud-estului european în secolul al XVI-lea.

Referințe:

1. SPIERALSKI, Zd. *Awantury moldawskie*. Varşovia: Wiedza Powszechna, 1967.
2. DEMEL, J. *Historia Rumunii.* Wroclaw: Ossolineum, 1986.
3. *Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente şi materiale (1360-1858).* Ediția a III-a, rev. şi ad. Editor, selectarea documentelor, studiul introductiv: Ion EREMIA. Chişinău, 2020.
4. KOZIEL, P. Stefan IV Mlody nieznana karta z dziejow relacji Polsko-Moldowskich XVI wiecu. In: *Saeculum Christianum*, t. XXIV(2017). Varşovia: Editura Universității „Ştefan Wyszynski", 2017, pp. 106-118.
5. NIEMCZYK, K. Difficult relations between the Family of Chodecz and Bogdan III the One-Eyed. În: *Codrul Cosminului*, t. 24, nr. 1 (2018). Suceava: Editura Universității „Ştefan cel Mare" din Suceava, 2018, pp. 97-112.